

Відгук
офіційного опонента

на дисертацію Нашивочнікова Олександра Олександровича на тему:
“Створення основ Військово-Морських Сил України (1991–1994)”,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за
спеціальністю 20.02.22 – військова історія

Військова агресія Російської Федерації проти України стала тяжким випробуванням для українського народу. Неготовність до подій “Кримської весни” 2014 р., поява на півострові “ввічливих людей”, проведення референдуму під дулами автоматів, а дещо пізніше – виникнення самопроголошених ДНР та ЛНР й втрата загального контролю над Державним кордоном України, це – результат проведення безвідповідальних реформ Збройних Сил України протягом попередніх 23 років, внаслідок чого молода незалежна держава фактично була позбавлена боєздатного війська.

Внаслідок окупації Росією Кримського півострова ВМС ЗС України втратили близько 70% корабельного складу. З метою забезпечення обороноздатності України в Азово-Чорноморському регіоні нагальною проблемою сьогодення стало відродження та розбудова українського військового флоту.

Розглядаючи у цьому контексті дисертаційну роботу Нашивочнікова О.О., необхідно відзначити її наукове й практичне значення. Актуальність обраної проблематики дисертаційного дослідження визначається наступними факторами:

по-перше, потребою захисту державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності кордонів України на приморських напрямках, що передбачає наявність сучасних й високотехнологічних Військово-Морських Сил Збройних Сил України, спроможних дати адекватну відсіч агресорові;

по-друге, необхідністю узагальнення та вивчення досвіду створення основ ВМС України протягом 1991–1994 рр., надання науково обґрунтованої оцінки першим заходам будівництва українського військового флоту у згаданий період часу, виявлення позитивних і негативних складових цього процесу з метою врахування їх на сучасному етапі відродження ВМС ЗС України;

по-третє, відсутністю в українській військово-історичній науці ґрунтовного й всебічного дослідження проблематики, пов’язаної зі створенням основ ВМС України.

Дисертаційне дослідження узгоджено з пріоритетними напрямками наукових досліджень, які здійснювалися відповідно до Плану наукової та науково-технічної діяльності Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського на 2010 р. Автор взяв участь в якості виконавця науково-дослідної роботи “Історія будівництва Збройних Сил України (1991–2011 рр.)” (шифр “Історія-20”, номер державної реєстрації 0101U001035), в якій дисертантом у співавторстві розроблено п. 1.2 “Створення Військово-Морських Сил України 1991–1997 рр.”.

Вивчення змісту дисертації, ознайомлення з авторефератом і науковими працями здобувача дає підстави стверджувати, що наукові результати, отримані ним у ході дослідження, а також висновки та рекомендації, зроблені у роботі, є обґрунтованими й достовірними.

Автором опрацьовано 410 джерел за тематикою дисертації, в тому числі матеріали й документи Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Галузевого державного архіву Міністерства оборони України (ГДАМО України), матеріали музейних фондів, фото- і відеоматеріали.

Об'єкт, предмет і наукове завдання дослідження відповідають обраній тематиці. Мета дослідження, яка полягає у висвітленні особливостей, напрямів і результатів процесу створення основ ВМС України з виробленням рекомендацій для їх урахування в сучасних умовах відродження національного військового флоту, досягнута.

Дисертантом у повному обсязі виконано такі завдання:

- визначено стан наукової розробленості теми;
- подано вичерпну характеристику джерельної бази та методології наукового дослідження;
- розкрито передумови та фактори впливу на створення основ ВМС України у період часу, що досліджується;
- визначено зміст основних організаційних заходів військово-політичного керівництва держави і флоту зі створення основ ВМС України;
- встановлено результати процесу формування нового виду ЗС України в означених хронологічних межах;
- виявлено тенденції розвитку ВМС України та надано наукові рекомендації щодо використання результатів дослідження у сучасному процесі їх відродження та розбудови.

Дисертаційну роботу відзначає застосування системного підходу до вирішення поставлених завдань, струнка й логічна побудова. Висновки та рекомендації, зроблені дисертантом, є достовірними та підтверджуються відповідними посиланнями, а також проілюстровані додатковими матеріалами.

Обґрунтованість наукових положень і висновків, що виносяться на захист, підтверджується публікацією основних результатів дослідження у наукових фахових виданнях (8 наукових статей, у т.ч. в одному закордонному виданні), оприлюдненням їх у виступах на науково-практичних конференціях і семінарах, зокрема, "Военно-исторические чтения" (м. Керч, 17-19 лютого 2014 р.) та "Найновите постижения на европейската наука" (София, 17–25 юни 2014).

При підготовці дисертаційної роботи автором застосовано сучасну методологію історичних досліджень, що підтверджується застосуванням принципів об'єктивності, науковості, системності та історизму; широкого спектра загальнонаукових і спеціальних методів досліджень: аналізу, синтезу, індукції, дедукції, системно-структурного, історико-порівняльного, історико-типологічного, діахронного, історико-хронологічного тощо.

Новизна наукових результатів, отриманих дисертантом, полягає в постановці та розробці актуального наукового завдання, яке до цього часу не знайшло всебічного висвітлення в українській історичній науці.

У дисертації *вперше*:

- узагальнено та систематизовано досвід створення ВМС України у 1991–1994 рр., запропоновано та обґрунтовано авторську періодизацію цього процесу;

- виявлено та охарактеризовано вплив основних умов і факторів на створення основ ВМС України у 1991–1994 рр.;

- визначено напрями, позитивні та негативні аспекти формування нового виду Збройних Сил України у 1991–1994 рр.;

- встановлено основні напрями і зміст діяльності Організаційної групи з формування ВМС України у період 5 квітня – 1 грудня 1992 р.;

- розкрито процес формування органів управління та родів сил (військ) ВМС України;

- розкрито особливості процесу створення вищих військових навчальних закладів в Україні з підготовки офіцерських кадрів для ВМС України у 1992–1994 рр.;

- визначено тенденції будівництва українського військового флоту в означений період;

уточнено та доповнено:

- відомості про хід розподілу Чорноморського флоту між Україною та Росією у визначених хронологічних межах, результати і наслідки переговорного процесу;

- результати діяльності вищого державного та військового керівництва України, командування ВМС України, політичних партій, рухів і громадських організацій зі створення українського флоту в 1991–1994 рр.

Набула подальшого розвитку історіографія за напрямом дослідження та уведено до наукового обігу архівні та музейні джерела, що раніше не використовувалися.

Зазначені наукові положення сформульовані автором *вперше*, що засвідчує їх наукову новизну та практичну цінність. Практичне значення результатів дисертаційної роботи полягає у визначенні напрямів подальших воєнно-історичних розробок з даної тематики, сприянні поглибленню знань військових фахівців і пошуку способів вирішення подібних завдань щодо відродження українського військового флоту після окупації Кримського півострова. Викладені у дисертації матеріали, окремі теоретичні висновки, положення й узагальнення мають прикладний характер і суттєво доповнюють знання з історії будівництва ВМС України. Вони також можуть бути використані:

- у визначенні пріоритетів розбудови ВМС ЗС України в сучасних умовах;

- при проведенні воєнно-історичних досліджень із проблем розвитку теорії будівництва українського військового флоту;

- при підготовці наукових праць, підручників, посібників, навчально-методичних, довідкових та інших матеріалів з воєнної історії України.

Опубліковані автором наукові праці сприяють ознайомленню наукової спільноти, широкої громадськості з історією створення основ ВМС України у 1991-1994 рр.

Дисертаційна робота спрямована на вирішення важливого практичного завдання у галузі воєнної історії, а саме, поглибленні існуючих та обґрунтуванні нових науково-методичних підходів і практичних рекомендацій щодо відродження та розбудови ВМС ЗС України.

Автореферат дослідження відповідає основним положенням дисертаційної роботи; у ньому повною мірою розкрито всі результати, отримані здобувачем.

Кількість, обсяг і якість друкованих праць відповідають вимогам, встановленим МОН України.

Дисертація містить достатню кількість структурних та організаційних схем, фотоматеріалів, фотокопій документів, які виносяться у додатки.

У цілому, позитивно оцінюючи наукове та практичне значення одержаних Нашивочниковим О.О. результатів дослідження, слід зазначити деякі дискусійні питання, недоліки та зауваження, що мають місце в дисертаційній роботі.

1. У розділі 1 “Історіографія, джерельна база та методи дослідження” підпункті “Хронологічні межі дослідження” (стор. 5) автор обґрунтовує вибір нижньої та верхньої межі дослідження. Вибір нижньої межі – 24 серпня 1991 р. – не викликає зауважень, проте виникають питання щодо вибору верхньої межі дослідження – 7 серпня 1994 р., яка, на думку автора “... пов’язана із завершенням процесу формування ВМС України як виду Збройних Сил, про що засвідчив перший офіційний візит українського фрегата “Гетьман Сагайдачний” до французького порту Руан і визнання цього факту на міжнародному рівні”. При цьому автор посилається на думку колишнього командувача ВМС України В. Безкоровайного, висловлену останнім у статтях: “Перші далекі походи кораблів Військово-Морських Сил України” (2001 р.) і “Перший дальній похід “Гетьмана Сагайдачного” (2012 р.). Ми вважаємо, що в даному випадку необхідно було застосувати офіційні джерела, в яких містяться обґрунтовані висновки щодо завершення процесу формування ВМС України за сукупністю відповідних ознак.

2. У розділі 2 “Передумови та фактори, що впливали на створення основ Військово-Морських Сил України”, підрозділі 2.1 “Суспільно-політичні передумови формування Військово-Морських Сил України” автор стверджує, що у цей період часу “Розгорнулася масова пропаганда про незаконність передачі Криму УРСР в 1954 р., про стратегічне значення Чорноморського флоту та неможливість його поділу, про неспроможність України його утримувати тощо” (стор. 52). Але незрозуміло, ким саме здійснювались пропагандистські заходи масового характеру та у якій формі (із залученням засобів масової інформації, розповсюдженням агітаційних матеріалів тощо), а

також ступінь впливу цих заходів на формування основ ВМС України. На нашу думку, з врахуванням подій “Кримської весни” 2014 р. авторові слід було приділити увагу дослідженню змісту та наслідків інформаційно-пропагандистських кампаній з боку Російської Федерації щодо розподілу ВМФ СРСР та статусу Чорноморського флоту протягом 1991–1994 рр.

У підрозділі 2.2 “Стан Чорноморського флоту та кораблебудівної промисловості на території України на момент проголошення нею Незалежності”, на нашу думку, подано надвеликий обсяг інформації щодо кількісного та якісного складу підводних, надводних сил та морської авіації Чорноморського флоту станом на 24 серпня 1991 р. (стор. 57–61), який перевантажує інформаційне наповнення вищевказаного підрозділу дослідження. Можливо, такі відомості краще було б подати у додатках до роботи, або оформити у тексті дослідження в табличній формі, супроводжуючи їх відповідними висновками та коментарями. До того ж ми вважаємо, що автором поверхнево розкрито причини критичного стану Чорноморського флоту ВМФ СРСР та стан кораблебудівної промисловості на території України у визначений період часу (стор.62-65).

Також, на нашу думку, необхідно було більш детально дослідити напрями підготовки фахівців у навчальних закладах ВМФ СРСР, які дислокувались у зоні відповідальності Чорноморського флоту, проаналізувати кількісний та якісний стан науково-педагогічних працівників та наявний на той час науковий потенціал зазначених військових навчальних закладів з метою уявлення їх реальних можливостей щодо підготовки військових фахівців для Військово-Морських Сил України (стор. 61-62).

3. Автором розглянуто діяльність проросійських громадських організацій на Кримському півострові протягом 1991–1994 рр. та описано рейд символічного “Поїзду дружби” навесні 1992 р., проте не розглянуто діяльність відомої громадської організації – Російська громада Криму (рос. – Русская община Крыма) (1993 р.), якій притаманна постійна активна антиукраїнська позиція. Також у роботі не досліджена історична роль I Всекримського конгресу українців (1992 р.) щодо збереження статусу півострова у складі України та громадської організації “Крим з Україною”, заснованої у 1992 р., сферою діяльності якої було українське національне відродження.

4. У тексті автореферату та дисертаційного дослідження спостерігається незначна кількість орфографічних і технічних помилок.

Попри наведені зауваження дисертаційне дослідження Нашивочнікова О.О. являє собою завершену, самостійно виконану, кваліфіковану наукову працю, в якій на основі проведених автором досліджень отримані нові науково обґрунтовані результати щодо створення основ ВМС України у період 1991–1994 рр.

Зміст дисертації відповідає визначеній меті та поставленим завданням, які повністю вирішені у процесі дослідження. Основні положення роботи, які виносяться на захист, мають елементи наукової новизни. Автореферат є унікальним за змістом і відображає основні положення дисертації. Наукові

положення, що виносяться на захист, повністю відображені у публікаціях здобувача, які відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України. Подана до захисту дисертація написана науковим стилем, матеріал викладений у логічній послідовності, висновки науково обґрунтовані та підтверджуються апробацією результатів дослідження. За своїм змістом дисертація відповідає паспорту спеціальності 20.02.22 – військова історія, п. 2 “Історичний досвід будівництва, бойової, організаційної та мобілізаційної підготовки, військового управління, всебічного забезпечення воєнних (бойових) дій та бойового застосування збройних сил, їх видів і родів військ, інших силових структур”.

На підставі викладеного можна зробити висновки, що дисертація Нашивочнікова Олександра Олександровича на тему “Створення основ Військово-Морських Сил України (1991–1994)”, за змістом і оформленням відповідає вимогам п.п. 9, 11 “Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, зі змінами від 19.08.2015 р. № 656, що висуваються до кандидатських дисертацій, а її автор – Нашивочніков О.О. – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 20.02.22 – військова історія.

Офіційний опонент

Докторант (штатний) науково-організаційного відділу
Національної академії сухопутних військ імені гетьмана
Петра Сагайдачного

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник
майор

12 жовтня 2016 р.

 О.Л. Гапеева

Підпис Гапеевої О.Л. засвідчую.

Начальник відділу особового складу та стройового
Національної академії сухопутних військ імені гетьмана
Петра Сагайдачного


підполковник

 С.В. Гладенюк